

MAREK DANKO / 16. 5. 2022

Osobní fond režiséra Bořivoje Zemana v Národním filmovém archivu

Bořivoj Zeman patří k našim nejúspěšnějším režisérům filmových pohádek a komedií. Od jeho smrti uplynulo v minulém roce již třicet let. Režisérův osobní fond, který je uložen v Národním filmovém archivu, představuje i přes absenci korespondence a materiálů odkrývajících režisérův osobní život zajímavou a hodnotnou pozůstalost.

Bořivoj Zeman se narodil 6. března 1912 v Praze. Po dokončení studia na střední škole pracoval několik let jako státní úředník. Do světa filmu vstoupil v roce 1936, když uspěl ve scénářistické soutěži Filmového studia, díky čemuž získal pracovní místo v hostivařských filmových ateliérech. Druhou světovou válku strávil ve filmových ateliérech ve Zlíně. Tam spolupracoval například s Elmarem Klosem či Karlem Zemanem, se kterým se podílel na kombinovaném krátkém filmu *Vánoční sen* (1944), oceněném v roce 1946 zvláštní cenou za nejlepší loutkový film na festivalu v Cannes.^[1]

Do světa poválečného hraného filmu vstoupil Bořivoj Zeman krátkometrážním snímkem *Malá historie* (1945), jímž se podle filmového publicisty Jana Žalmana přesvědčivě habilitoval pro režii filmů celovečerních.^[2] Další rok tak již na poli dlouhých filmů debutoval snímkem *Mrtvý mezi živými*, jehož scénář napsal společně s Elmarem Klosem podle předlohy dánského spisovatele Sigurda Christiansena. Jednu ze svých nejvýraznějších rolí ztvárnil v tomto psychologickém dramatu s kriminálními prvky Karel Höger.

Svým druhým celovečerním filmem však Bořivoj Zeman již natrvalo zakotvil v odlehčenějších žánrech. Film *Nevíte o bytě?* (1947), odkazující k poválečné bytové krizi, byl kritikou přijat kladně a dokonce byl později dáván za příklad správné

komedie reagující na problémy tehdejší doby. Námět ze současného života využil Zeman i pro svůj další film *Pan Novák* (1949), v němž se z úředníka ztvárněného Jindřichem Plachtou stane nadšený dělník u soustruhu. Spolupráci s další výraznou hereckou osobností meziválečné éry využil Zeman i ve veselohrách *Dovolená s Andělem* (1952) a *Anděl na horách* (1955), kde se role revizora zhostil Jaroslav Marvan.

Zemanovým nejvýraznějším zápisem do dějin československé kinematografie je ale bezpochyby snímek *Pyšná princezna* z roku 1952, který u nás založil tradici hraných filmových pohádek. Jedná se také stále o divácky nejnavštěvovanější tuzemský snímek všech dob,^[3] jenž navíc získal Cenu za film pro děti na MFF v Karlových Varech.^[4] Na úspěch *Pyšné princezny* Zeman částečně navázal i svou další pohádkou *Byl jednou jeden král...* (1954). Ačkoliv tento film byl, a dodnes je, divácky oblíbený, sám Zeman v rozhovorech přiznával, že s výsledkem nebyl zcela spokojen. Důvodem byla podle něj i obtížná spolupráce s Janem Werichem, kterého dle svých slov považoval za ojedinělou osobnost, ale být jeho partnerem bylo prý velmi těžké.^[5]

Určité přerušování Zemanovy režisérské kariéry přineslo utužení poměrů po festivalu v Banské Bystrici v roce 1959, jelikož mezi kritizovanými snímky se ocitl i film *Slečna od vody*. To způsobilo režisérovu takřka sedmiletou tvůrčí odmlku, kterou vyplnil převážně pedagogickou prací. K režii se Bořivoj Zeman opět vrátil v šedesátých letech hudební parodií *Fantom Morrisvillu* (1966). Hudba hraje výraznou roli i v jeho dalších dvou pohádkách. Jedná se o filmy *Šíleně smutná princezna* (1968), kde hlavní role ztvárnili tehdy populární zpěváci Helena Vondráčková s Václavem Neckářem, a *Honza málem králem* (1977), kde si hlavního představitele zahrál taktéž oblíbený zpěvák Jiří Korn. Mezi těmito pohádkami natočil Zeman na začátku sedmdesátých let ještě veselohru *Ženy v ofsajdu* (1971).

Bořivoj Zeman patřil ke generaci režisérů, kteří do filmu vstoupili krátce po druhé světové válce. Mezi jeho generační soupeřníky se tak počítají například Jiří Krejčík nebo Jiří Weiss. Na rozdíl od výše jmenovaných byl však režisérem, jenž převážnou část své kariéry točil nenáročnými filmy cílící na široký okruh diváků. Ostatně i on sám v roce 1958 přiznal: „Chci, aby, moje filmy dávaly lidem dobrou zábavu, aby z nich diváci cítili upřímné srdce a lásku k člověku, aby odcházeli z kina s pocitem, že je na světě hezky.“^[6] V roce 1965 ještě ke své tvorbě dodal: „Já se nestydím za to, že jsem tyto filmy dělal. Je to stejně platné jako ty druhé filmy. Vždyť to dokonce umožňuje, aby se

ty umělecké mohly dělat.”^[7] Bořivoj Zeman zemřel 23. prosince 1991 v nedožitých osmdesáti letech.

Osobní fond Bořivoje Zemana neobsahuje žádné osobní doklady ani korespondenci, je tudíž takřka celý složen z materiálů vztahujících se k jednotlivým filmům, na jejichž tvorbě se podílel. Jedná se především o scénáře, fotografie z natáčení, výstřižky novinových článků nebo reklamní materiály, čítající především plakáty nebo popisky k filmům. V rámci pozůstalosti jsou uloženy také dva diplomy, jež oceňují Zemanovu tvorbu. První z nich je Cena Filmového podniku Praha MUSA EUTERPÉ za nejúspěšnější český film *Pyšná princezna*. Druhým je pak Pamětní list ředitele Filmového studia Barrandov k sedmdesátinám.^[8]

Režisérovu pozůstalost získal Národní filmový archiv darem v roce 1992. Archivní pomůcka (inventář) byla vytvořena v roce 1995. První část fondu obsahuje různé fragmenty scénářů a námětů. Ostatní kompletní literární i technické scénáře, které často obsahují i rukopisné vpisky, jsou uloženy ve sbírce scénářů knihovny NFA. Dále jsou ve fondu uloženy fotografie z jednotlivých Zemanových filmů i jejich natáčení. Další fotografie tohoto typu jsou k dispozici i v rámci sbírky fotografií z českých filmů. Poslední část osobního fondu tvoří především výstřižky z novin a časopisů, často i jejich celé výtisky, v nichž jsou vyznačeny zmínky o režisérovi či jeho tvorbě. Ve složce vztahující se k veselohře *Dovolená s Andělem* jsou například k dispozici i překlady recenzí, jež k filmu vyšly po jeho uvedení v Sovětském svazu. Fond Bořivoje Zemana tak badatelům nabízí pohled výlučně na režisérovu tvorbu a na dobové i retrospektivní reakce na ni.

Osobní fond Bořivoje Zemana lze po předchozí konzultaci studovat v badatelně Národního filmového archivu.

Poznámky:

^[1] Luboš Bartošek, Šárka Bartošková, *Filmové profily*, Praha: 1986, s. 512.

^[2] Jan Žalman, Na okraj okupační trilogie: Film jako povídka. *Kino*, 1946, č. 13, s. 208.

[3] Nejnavštěvovanější filmy historie. Dostupné online: <
<https://kinomaniak.cz/navstevnost-filmu/historicka/ceske/>>, [cit. 2. 5. 2022]

[4] Filmový přehled, databáze filmů, Pyšná princezna. Dostupné online: <
<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396140/pysna-princezna>>, [cit. 2. 5. 2022]

[5] Vladimír Solečký, Rozhovor s Bořivojem Zemanem. O veselohře, satíře a vůbec...
Film a doba 4, 1958, č. 11, s. 740.

[6] *Tamtéž*, s. 741.

[7] NFA, Zeman Bořivoj, ka 2, inv. č. 38, Interview s Bořivojem Zemanem ze dne 12. 4.
1965.

[8] NFA, Zeman Bořivoj, ka 1, inv. č. 1, 2, Diplomy.

Přílohy:

Bořivoj Zeman s kameramanem Janem Stallichem při natáčení filmu *Dovolená s Andělem* – Sběrka fotografií z českých hraných filmů, *Dovolená s Andělem*

Bořivoj Zeman při práci na filmu *Nevíte o bytě?* – Sběrka fotografií z českých hraných filmů, *Nevíte o bytě?*